

Slutrapport om projektet

”Dyslektiker med invandrarbakgrund”

Projektanordnare

SIOS

Bellmansgatan 15, 1 tr

118 47 Stockholm

tel 08-643 90 60

fax 08-643 90 68

www.sios.org

Sammanfattning

Målen för projektet var att utveckla pedagogiska och kompensatoriska metoder för att personer med dyslexi och annat modersmål än svenska skulle uppnå sfi-nivå. Projektet erbjöd en yrkesförberedande sfi-utbildning (arbetsmarknadsutbildning) för två grupper spansktalande dyslektiker. Utbildningstiden var 39 veckor för den ena gruppen och 42 veckor för den andra. Projektet började den 1 februari och slutade 31 december 2000.

Förväntat resultat var att mer än 60% av deltagarna skulle nå SFI-nivån och att mer än 60% av deltagarna skulle finna arbete eller gå till yrkesutbildning efter genomgången kurs.

Utbildningen bestod av fem delar, nämligen svenskundervisning för invandrare, kompenserande hjälpmedel, studieteknik, förbättring av självförtroendet och yrkesvägledning.

Lärlärolaget bestod av två heltidslärare som var ansvariga för en grupp var. Lärarna hade kompetens i svenska som andraspråk och specialundervisning. Den tredje läraren var en spansktalande specialpedagog som arbetade 40% av heltid. Lärlärolaget hade också tillgång till en pedagogisk ledare fr o m maj månad.

Kursen började med 16 elever. Efter sommaruppehållet i juli kom två elever inte tillbaka på grund av att deras psykiska tillstånd inte tillät dem att koncentrera sig i studierna. Fyra elever gick till arbete före kursens slut. Det skedde också efter sommaren, fast i olika månader. Fem av de tio resterade eleverna gick vidare till en enkel elektronikutbildning. De andra fem slussades till aktivitetsgarantin.

Ingen av de tio som blev kvar klarade den s k sfi-nivån. Två av eleverna var mycket nära att göra det. Alla de andra gjorde dock framsteg, några mer, andra mindre.

Spridningen bland deltagarna var för stor, både ålders- och utbildningsmässigt. Detta gjorde att lärarna inte räckte till. Tiden för utbildningen ansågs för kort, både av lärarna och av eleverna. Några elever krävde omfattande psykologiska resurser som inte blev tillgodosedda i projektet. En annan faktor som spelade in var att lärarna inte hade den erfarenhet av samarbete som projektet krävde. Referensgruppens arbete präglades av en viss ryckighet och stelhet.

Projektet var dock ett forum där olika professioner kunde utbyta erfarenheter kring en ny frågeställning, flerspråkighet-dyslexi. Det visade behovet av samarbete mellan olika yrkeskompetenser, att psykosocialt stöd är väldigt viktigt för personer med dyslexi, samt att modersmålet och modersmålläraren kan förbättra dessa personers möjligheter att lära sig svenska. Projektet kommer att dokumentera erfarenheterna i en pedagogisk rapport. Avsikten är att bidra till en fortsatt diskussion kring flerspråkighet och dyslexi. Att kunna svenska underlättar integrationen i samhället för människor med annan etnisk bakgrund. Slutligen, hjälpte projektet deltagarna att komma en bit på väg i deras strävan att lära sig svenska och därmed öka deras möjligheter på arbetsmarknaden. Inte fullt ut, men just en bit på väg.

Nyckelord

Invandrare – dyslexi – flerspråkighet - sfi-utbildning – ideell organisation

Målgrupp och rekrytering av deltagare

Målgruppen i projektet var ursprungligen långtidsarbetslösa spansktalande och finsktalande med dyslexi som inte nått den s k sfi-nivån.

Dessa rekryterades och utreddes från och med oktober 1999 fram till mars 2000. Från början hade projektet två delar. Den ena var en utrednings- och kartläggningsdel. Den andra var en yrkesförberedande sfi-utbildning. Ansökan hade presenterats till Länsarbetsnämnden i maj 1999, men man tyckte att projektet var för dyrt. Den delen som hade att göra med rekrytering, utredning och kartläggning av de blivande deltagarna skildes bort från projektet och man behöll kursdelen. Projektanordnaren fick besked i oktober att man skulle kunna starta. Tidspresen var stor.

När det gällde rekryteringen av lärarna hade man svårigheter att med så kort varsel anställa en person som var ledig, mitt i ett läsår. Den ena lärare anställdes från den 1 februari 2000 och den andra så sent som den 5 mars.

Rekrytering av elever gjordes genom arbetsförmedlingar, invandrarorganisationer, finskspråkiga tidningar och finskspråkig och spanskspråkig närradio.

Det var meningen att lärarna skulle börja en månad innan eleverna och att båda grupperna skulle starta samtidigt. Men att rekrytera elever var inte enkelt. Arbetsförmedlingarna genomgick en stor omorganisation hösten 1999 och hade inte tid att stödja rekryteringen. Folk var det svårt att nå. Om man har läs- och skrivsvårigheter är det inte något man erkänner i första taget.

Efter svårigheter att erhålla tillräckligt antal finsktalande dyslektiker för att starta utbildningen diskuterade styrgruppen för projektet möjligheten att rekrytera endast spansktalande. Svenska ESF-rådet i Stockholm godkände detta efter rapport från styrgruppen. Utbildningen ”Yrkesförberedande sfi-utbildning för dyslektiker” startade med två grupper av åtta elever var. En grupp startade den 28 februari och den andra den 20 mars.

Projektets mål

Målen för projektet var att utveckla pedagogiska och kompensatoriska metoder för att personer med dyslexi och annat modersmål än svenska skulle uppnå sfi-nivå. Projektet erbjöd en yrkesförberedande sfi-utbildning för två grupper spansktalande dyslektiker. Utbildningstiden tiden var 39 veckor för den ena gruppen och 42 veckor för den andra.

Förväntat resultat var att mer än 60% av deltagarna skulle nå SFI-nivån och att mer än 60% av deltagarna skulle finna arbete eller gå till yrkesutbildning efter genomgången kurs.

Åtgärd och metod

Flerspråkighet och dyslexi

Området dyslexi och flerspråkighet har ansetts svårgreppbart även internationellt. Frågan är förknippad med stora svårigheter. Förutom olika definitioner av dyslexi ska man också hantera förhållanden mellan olika språk. Hur kan man utreda om en person är dyslektiker om personen inte talar svenska? Kan man tillämpa de test som används för svenskar? Hur tar man hänsyn till kulturella skillnader? Om man övervinner dessa svårigheter, hur kan man undervisa svenska för invandrare? Den pedagogik som används är för elever som inte har läs- och skrivsvårigheter.

Dessa och flera utmaningar uppstår när man möter personer som har dyslexi och talar ett annat språk än svenska. Projektet handlade om att erbjuda en pilotgrupp av dessa personer en yrkesförberedande sfi-utbildning som tog hänsyn till deras läs- och skrivsvårigheter/dyslexi.

Yrkesförberedande sfi-utbildning för dyslektiker

Projektet erbjöd 16 spansktalande dyslektiker som inte nått den s k sfi-nivå en yrkesförberedande sfi-utbildning. Utbildningen hade fem grundstenar, svenskundervisning för invandrare, kompenserande hjälpmedel, studieteknik, förbättring av självförtroendet och yrkesvägledning. I svenskundervisningen ingick också samhällsorientering.

Svenskundervisning för invandrare skulle genomföras med hänsyn taget till inlärares dyslexi. För människor med annat modersmål innebär det svenska språket stora svårigheter vad beträffar uttal och satsmelodi. Utvecklingen av den fonologiska medvetenheten hos inlärare var det viktigt att uppmuntra, eftersom specifika läs- och skrivsvårigheter har delvis sin grund i bristande fonologisk medvetenhet. Därför var det viktigt att från början lägga tyngdpunkten i språkträningen och tydliggöra principerna för det svenska ljud- och betoningssystemet.

Eftersom dyslektiker ofta inte kan uppnå fullgod läs- och skrivförmåga, har de behov av kompenserande hjälpmedel. En del av dem är datorbaserade, andra inte. Inlärares skulle lära sig att hantera dessa hjälpmedel för att undanröja hinder i framtida studier eller arbete.

Många dyslektiker har stora problem med att organisera sitt arbete, att strukturera det och göra upp tidsplaner. De behöver hjälp med att hitta strategier för att klara av att planera sina studier och att genomföra dem. De behöver också lära sig olika studie- och minnestekniker, eftersom många har svårigheter med minnet. En annan viktig aspekt är medvetenheten om det egna funktionshindret och de konsekvenser de får samt vilka strategier man kan använda för att minska det.

Flertalet dyslektiker har tråkiga erfarenheter både från skolan och arbetslivet, vilket har till följd att de fått ett mycket dåligt självförtroende. Med detta som utgångspunkt lade vi stor vikt vid att arbeta med självförtroendet och självbilden för att skapa gynnsammare förutsättningar för inläring.

Studie- och yrkesvägledning är en central del i arbetsmarknadsutbildningen. Ami Stadshagen ansvarade för arbetsvägledningen. Projektet arbetade med processinriktad vägledningsmetodik som utvecklar elevernas starka sidor och kompenserar deras svaga sidor. En särskild avsatt arbetsvägledare träffade sökande både i grupp och enskilt var sjätte vecka för att diskutera den aktuella situationen och planera för framtiden.

Lärlaget bestod av två heltidslärare som var ansvariga för en grupp var. Lärarna hade samlad kompetens i svenska som andraspråk och specialundervisning. Den tredje läraren var en spanskalande specialpedagog som arbetade 40% av heltid. Lärlaget hade tillgång till en pedagogisk ledare fr o m maj månad, då man insåg att sådant insats var nödvändig. Man uppskattade behovet av handledning till ca 20 timmar fram till kursens slut.

Eleverna var placerade i två grupper, beroende på startdatum. Eleverna delades in i mindre grupper eller omgrupperades vid behov. Kriterierna för omgruppering var dels elevernas nivå i svenskan, dels deras förmåga att samarbeta med varandra.

Faktiskt resultat

Kursen började med 16 elever. Den ena gruppen startade i slutet av februari 2000. Den andra i slutet av mars. Efter sommaruppehållet i juli kom två elever inte tillbaka på grund av deras psykiska tillstånd inte tillät dem att koncentrera sig i studierna.

Fyra elever gick till arbete före kursens slut. Det skedde också efter sommaren, fast i olika månader.

Fem av de tio resterade eleverna gick vidare till en enkel elektronikutbildning. De andra fem slussades till aktivitetsgarantin.

Ingen av de tio som blev kvar klarade den s k sfi-nivån. Två av eleverna var mycket nära att göra det. Alla de andra gjorde dock framsteg, några mer, andra mindre.

Spännvidden av kunskaper och förutsättningar bland eleverna var stor. Det gällde både äldre- och utbildningsmässigt. Några hade behövt enskild undervisning, men av ekonomiska skäl blev det inte möjligt.

Generellt kan man säga att ordförråd ökade bland alla och att eleverna började bli svenskalande. Några av eleverna kom i gång med skrivandet i slutet av kursen. Nivån på kursen stack inte ifrån eleverna, utan man anpassade studietakten efter

vars och ens förutsättningar. Man prövade på olika pedagogiska arbetssätt och man höll undervisningen på en nivå som eleverna kunde ta emot.

Inom kursen utvecklade den spansktalande psykopedagogen ett nytt sätt att lära ut grammatiken till eleverna. Färger motsvarar olika "platser" i ordföljden och det finns symboler som ersätter satsdelar och anger tempus. Detta var väldigt uppskattade av de elever som hade lägst utbildningsnivå. Det visade på ett påtagligt sätt strukturen på den svenska grammatiken.

Modersmålslärares roll visade sig mångfacetterad. Förutom att hon förklarade det svenska språkets struktur och uppbyggnad på spanska både när lärarna bad om det eller när eleverna behövde det, fungerade hon också som en länk mellan olika tankesätt. Härmed bidrog modersmålslärares till en ökad språklig medvetenhet.

På elevernas initiativ ordnades praktik till 75% av eleverna från och med augusti. Eleverna träffade arbetsförmedlingens handläggare ca 6-7 gånger var för att få yrkesvägledning. Handläggaren och projektsekreteraren har hjälpts åt för att ordna fram praktikplatser. Handläggaren har också haft ett antal träffar med läraryrket.

Elevernas psykosociala situation

Elevernas livssituation var sammansatt. Alla hade dålig självförtroende. De hade misslyckats i den vanliga SFI-undervisningen inte bara en gång, utan flera. Ett par av dem hade problem med att skaffa bostad. Detta inverkar naturligtvis på studieresultatet. Andra två mådde så illa att de slutade kursen efter konsultation med läkaren. Andra hade svårigheter med de sociala myndigheterna för att komplettera utbildningsbidraget.

Eleverna hade generellt sett dålig förtroende i sig själva, vilket krävde omfattande psykologiska resurser som inte blev tillgodosedda i projektet. Detta påverkade några gånger arbetsmiljön i kursen.

Projektledningen, projektsekreteraren och andra använde avsevärd tid för att lösa de situationerna

I den mån eleverna tillgodosgjorde sig undervisningen och fick stöd både från lärarna, AF-handläggaren och projektledaren kunde man iaktta att de uppträdde säkrare och hade mer förtroende i sig själva. Man kunde konstatera en klar positiv spiral. Ju mer de lärde sig desto säkrare blev dem.

Samarbetspartners och styrgrupp

Projektet leddes av en styrgrupp. Till förfogande hade styrgruppen en projektsekreterare. Utbildningen genomfördes av ett läraryrket. Till förfogande hade man en referensgrupp. Eleverna var grupperade i två undervisningsgrupper av 8 personer i varje.

Styrgruppen bestod av representanter från Kunskapslyftet, Stockholms stad, AMI Stadshagen och SIOS. Styrgruppen träffades vid behov och hade fortlöpande kontakt per telefon och e-post. Projektsekreteraren ingick ej i styrgruppen.

Referensgruppen bestod av olika experter som fungerade som bollplank. I den ingick lärare från SFI mottagningen, Stockholms stad, en konsult inom läs- och skrivområdet, två fristående psykologer, en psykolog från AMS Uppsala, en handläggare från AMI, en lärare från Enter AB, en expert från Nationellt Centrum för SFI och svenska som andraspråk, en forskare från Rinkeby språkforskningsinstitut, en docent från Linguistiska institutionen, Stockholms universitet, en representant från Svenska Dyslexi föreningen, styrgruppen och lärarlaget, inklusive den pedagogiske handledaren. Referensgruppen har träffades sammanlagt 8 gånger under projektiden.

Referensgruppens insatser var av varierande intensitet och kvalitet. Några av deltagarna närvarade endast ett par gånger. Detta var olyckligt eftersom arbetet i styrgruppen präglades av en viss ryckighet. Från början var dessutom ganska stelt i mötena. Man fick en känsla av att var och en bevakade sitt revir. Detta klimatet speglade delvis förhållandet att dyslexi väcker reaktioner hos olika yrkeskår. Man är oense om vem som bl a kan ställa diagnos och hur man arbetar med dyslektiker. Stämningen i referensgruppen blev betydligt ledigare till slutet av projektet.

Referensgruppen stödde lärarlaget i sitt arbete och uppmärksammade tidigt behovet av en pedagogisk handledning för lärarna. Detta blev möjligt i maj, två månader efter att kursen hade börjat. Annat positivt var att referensgruppen blev ett forum för att diskutera olika synsätt inom dyslexi och där man bytte olika tankar kring frågeställningen flerspråkighet-dyslexi, en frågeställning som för de flesta var ny.

En lärdom man kan dra av är att när man börjar ett samarbete över yrkesgränser kring en ny frågeställning är det viktigt att inleda arbete med ett uppstartseminarium eller någon aktivitet som just fokuserar på de spänningar som finns på ett öppet och konstruktivt sätt.

Jämställdhet

Jämställdhet togs upp vid diskussioner och samtal kring det svenska samhället. Man konstaterade exempelvis att andelen kvinnor som arbetar i Sverige är större än motsvarande i de latinamerikanska länderna. Kvinnorna i Sverige har en större ekonomisk oberoende än i andra länder, vilket leder till att kvinnorna kan agera självständigare inom många områden. Sådana fakta gjorde att man bättre förstod förhållanden mellan könen i Sverige och skapade förhoppningsvis en större medvetenhet i dessa ämnen hos projektets deltagare.

Nerifrån-och-upp-perspektivet

Idén till projektet föddes ur det arbete som SIOS initierade 1995 kring invandrare med funktionshinder. 1997-1998 uppmärksammade vi frågeställningarna kring flerspråkighet och dyslexi. SIOS är en intresseorganisation för invandrare. Därför kan vi säga att projektet hade ett utpräglat nerifrån-och-upp-perspektivet. Detta försökte vi också tillämpa med deltagarna i projektet

Projektledaren och styrgruppen träffade eleverna ett antal gånger. I dessa tillfällen framförde eleverna vissa önskemål, såsom omgruppering och praktikplatser. Dessa önskemål tillgodosågs. Andra ämnen man tog upp var möjligheten att skaffa hjälpmedel, såsom program och datorer, frågor kring handikappmedvetande och dyslexi som funktionshinder samt kontakter med handikapporganisationer som exempelvis FMLS. Ett ämne har varit samtal kring motivationen som var och en har att studera och vilka hinder man stött på i kursen.

Det innovativa

Projektets arbetsätt har varit att arbeta med vuxna elever med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi som inte hade nått den s k sfi-nivån. Man försökte flera pedagogiska ansatser utifrån deras specifika behov. En modersmåls lärare stod till förfogande. Så vitt vi vet har det inte tidigare i Sverige arbetats på det här sättet kring de frågeställningarna flerspråkighet och dyslexi. Lärdomarna av denna erfarenhet ska vi sprida i en särskild pedagogisk rapport.

Synliggörande och spridning

Projektledning, projektsekreterare och en av lärarna var på två konferenser, den ena ordnad av Nationellt Centrum för sfi och svenska som andraspråk. Den andra arrangerades av Svenska Dyslexi föreningen. Båda hade som tema dyslexi och flerspråkighet. Projektet presenterades i båda konferenser och projektbeskrivningen delades ut i sammanlagt ca 350 ex.

Styrgruppen skrev också en presentation av projektet i tidningen Resursen som utges av Ami-resursfunktionen för vissa funktionshinder.

Projektet tog också emot ett en delegation från ett Sokrates projekt som SIH (Statens Institut för Handikappfrågor i skolan) driver tillsammans med myndigheter i Spanien och Frankrike. Projektet går ut på att ta fram kriterier för framställning av läromedel för funktionshindrade med invandrarbakgrund.

Projektet anordnade en informationsseminarium den 14 december där projektet och dess frågeställningar presenterades. Seminariet blev väl besökt med ca 240 deltagare från hela landet.

I april färdigställs en pedagogisk rapport där de pedagogiska frågeställningarna ska diskuteras. Avsikten är att bidra till en fortsatt diskussion kring flerspråkighet och dyslexi.

Projektledaren har också fått inbjudan att medverka vid ett antal konferenser om samma tema. Förhoppningsvis kan man strukturera ett större insats för denna grupp i framtiden. Behovet är stort.

Information om projektet har spridits via närradio till spansktalande och till SIOS medlemsorganisationer vid olika möten. Information finns också på SIOS hemsida, www.sios.org

Genomsnittlig kostnad per vecka/deltagare

Den genomsnittliga faktiska kostnaden per vecka/deltagare inklusive deltagarens ersättning var $2\,580\,290/42/15 = 4\,096$ kr per vecka/deltagare.

Exklusive deltagarens ersättning var den genomsnittliga faktiska kostnaden $1\,911\,425/42/15 = 3\,034$ kr per vecka/deltagare.

Den faktiska kostnaden har vi räknat med en genomsnittlig närvaro på 15 deltagare, eftersom två deltagare deltog inte i kursen efter sommaren (ca 20 veckor var, det vill säga, ca 40 veckor sammanlagt).

Den budgeterade kostnaden per vecka/deltagare var 3 406 kr inklusive deltagarens ersättning. Exklusive deltagarens ersättning var den budgeterade kostnaden 2 891 kr per vecka/deltagare.

Sammanställningen nedan:

	Faktiska kostn	budgeterade kostn
exkl deltagarens ersättning	3 034 kr	2 891 kr
inkl deltagarens ersättning	4 096 kr	3 406 kr

De faktiska kostnaderna är större inkl och exkl deltagarens ersättning. Det beror dels på det lägre antalet deltagare, dels på att deltagarens ersättning blev nästan dubbel så stor. I budget hade räknat att alla deltagare fick den lägsta ersättningen.

Det lägre deltagarantalet gynnade undervisningssituationen, eftersom det var färre elever. Några av dessa elever behövde individuell undervisning, något som projektet inte kunde erbjuda.

Sammanfattande bedömning

Spridningen bland deltagarna var för stor, både åldersmässigt och utbildningsmässigt. Några hade behövt enskild undervisning, men av ekonomiska skäl blev det inte möjligt. Eleverna hade generellt sett dålig förtroende i sig själva, vilket krävde omfattande psykologiska resurser som inte blev tillgodosedda i projektet. Detta påverkade några gånger arbetsklimatet i kursen.

En annan faktor som spelade in i sammanhanget var att lärarna inte hade den erfarenhet av samarbete som projektet krävde. En tredje faktor var att referensgruppens arbete präglades av en viss ryckighet och stelhet.

Positivt är att projektet var en första ansats i ett nödvändigt arbete, att uppmärksamma och ta fram åtgärder för personer med dyslexi/läs- och

skrivsvårigheter som inte har svenska som modersmål. Behovet av sådana åtgärder är skriande.

Projektet var dock ett forum där olika professioner kunde utbyta erfarenheter kring en ny frågeställning, flerspråkighet-dyslexi. Det visade behovet av samarbete mellan olika yrkeskompetenser, att psykosocialt stöd är väldigt viktigt för personer med dyslexi, samt att modersmålet och modersmålläraren kan förbättra dessa personers möjligheter att lära sig svenska. Projektet kommer att dokumentera erfarenheterna i en pedagogisk rapport. Avsikten är att bidra till en fortsatt diskussion kring flerspråkighet och dyslexi. Att kunna svenska underlättar integrationen i samhället för människor med annan etnisk bakgrund. Slutligen, hjälpte projektet deltagarna att komma en bit på väg i deras strävan att lära sig svenska och därmed öka deras möjligheter på arbetsmarknaden. Inte fullt ut, men just en bit på väg.

Kontaktpersoner

Intresserade av ytterligare information kan kontakta SIOS, att Julio Fuentes, Bellmansgatan 15, 1 tr; 118 47 Stockholm. Telefon 08-643 90 60, fax 08-643 90 68 och e-post julio.fuentes@sios.org

2000-03-28

Julio Fuentes